

**Eötvös Loránd Tudományegyetem  
Bölcsészettudományi Kar**

**TÉZISEK**

**Tabajdi Gábor**

**Az MSZMP „szövetségi politikája” 1956-1963**

Történelemtudományok Doktori Iskola  
Dr. Székely Gábor egyetemi tanár  
Új- és Jelenkori Magyar Történelem Program  
Dr. Erdődy Gábor egyetemi tanár

**A bizottság tagjai és tudományos fokozatuk:**

Elnök: Dr. Izsák Lajos egyetemi tanár

**Opponensek:**

Dr. M. Kiss Sándor egyetemi tanár  
Dr. Germuska Pál Phd.

**Tagok:**

Dr. Varga Zsuzsanna CsC.  
Dr. Szerencsés Károly CsC.

**Titkár:**

Dr. Sipos Balázs Phd.

**Témavezető és tudományos fokozata:**

Dr. Földes György, az MTA doktora

Budapest, 2012.

## **Tézisek: Az MSZMP „szövetségi politikája” (1956-1963)**

A Magyar Szocialista Munkáspárt 1956-ban a Magyar Dolgozók Pártja és a kommunista illetve munkásmozgalom örököséként a többpártrendszer körülményei között alakult meg. A szovjet intervenció után az újjászervezett párt rövid időn belül az egyetlen politikai erő maradt Magyarországon. Vezetői restaurálták, illetve — tekintettel a kiigazításokra — szanálták a korábbi pártállami rendszert. Ugyanakkor a megváltozó kül- és belpolitikai körülmények között jelentős mértékben módosult a hatalomgyakorlás módja, amely a párt első titkárának meghatározó szerepe miatt a „kádárizmus” fogalmával írható le. Ennek központi eleme lett a „szövetségi politika”, amely a nem kommunista világgal meglévő összetett viszonyra utalt.

Az MSZMP törekvéseit döntő mértékben meghatározta a nemzetközi politikai erőter. Az 1956-os szovjet intervenciót követően Magyarország a világpolitikai figyelem középpontjába került, ugyanakkor eközben a szocialista táborban belül is változóban voltak az egyes országok kapcsolatai. Az 1956 és 1963 közötti időszak a hruscsovi politika virágkorának tekinthető. A desztalinizáció, a nemzetközi enyhülés visszahatott a magyar belpolitikára, s lehetővé tette az osztályharc mérséklését. A modernizáció sikerei (elsősorban az űrkutatásban) megalapozták a szocialista blokk országainak önbizalmát, az uralmon lévő hatalmának stabilitását. Az MSZMP vezetése a célzott megtorlások mellett így a megnyerés, a semlegesítés internacionalista példák nyomán ismert technikáit is alkalmazta.

A kádári MSZMP messzemenően felhasználta a korábbi korszakok tapasztalatait „szövetségi politikája” kialakításában. Az 1935-ben meghirdetett internacionalista népfrentpolitika, az 1944—1949 közötti koalíciós korszak és az 1953 utáni reformkurzus mind-mind kínált olyan politika mintát, amelyet a konszolidációnak nevezett folyamatban hasznosítottak. Az újjászervezett párt a kezdetektől törekedett társadalmi kapcsolatai újjáépítésére. Az MSZMP vezetése befolyásának növekedését igyekezett tekintélyes nem-kommunista közszereplők megnyerésével is érzékelteni. Ezek a személyes kapcsolatok döntően függőségi (vertikális) viszonyokként alakultak ki, miközben a bomlasztó intézkedések az anti-elit belső (horizontális) kapcsolatainak szétszakítását célozták. A megosztás, a függőségi helyzetek kialakulása összetett politikai munka volt. A cél elérése érdekében a párt vezetői felhasználták

a személyes érintkezés lehetőségeit, a propaganda teljes eszköztárát és a titkosszolgálati intézkedéseket is.

Az MSZMP vezetői a potenciális együttműködőket, a politikai teret belső elemzéseikben az 1944-1949 közti viszonyok alapján kezelték. Az 1956-os krízisben is a koalíciós időkhöz való visszatéréssel próbálták meg a társadalmi feszültséget levezetni. A többpártrendszer bevezetése érdekében került sor a párt új néven történő megszervezésére. A marxista társadalomfelfogáshoz illeszkedő politikai tagolás (a munkásság mellett a parasztság, az értelmiség illetve a kispolgárság képviselte) döntően meghatározta a kommunista vezetők világlátását. A hatalomba néhány napra bevont pártokkal való megegyezés elvetése után a népfrontos technikák alkalmazása került előtérbe. A forradalomban vezető szerepet játszó személyek bebörtönzése, elítélése után a még közszerepet vállaló potenciális együttműködőknek, a hatalom számára, nem voltak alternatívái. Az MSZMP az osztársadalmi törekvések megjelenítéséhez a korábbi társutasokat használta fel. A megfelelő személyek keresése közben az 1949-ben, 1954-ben, illetve 1956-ban útítársaknak bevált politikusok kerültek számításba. Megítélésük alapja az 1956 októberi tevékenységük (az esetleg ezzel kapcsolatban gyakorolt „önkritika”) lett.

A bevonás célja a társadalmi normalizáció elősegítése, a nyugalom megteremtése volt. Az együttműködés felmutatása különösen fontossá vált a megtorlások idején. Az időszakot a hatalom részéről konszolidációnak nevezték. A gazdasági élet talpra állításának elősegítése ezzel összefüggésben a nyugati kapcsolatok rendezése, az emigráció leszerelése, megosztása mind-mind igényelte a nem-kommunista politikusok felvonultatását. Mentális szempontból az 1956-os forradalommal kapcsolatos felejtetés, illetve a szocialista modernizáció legdöntőbb lépésének a kollektivizálás levezénylésének zökkenőmentes véghezvitele igényelte a társutasok szerepeltetését. Az együttműködőket ezeknek az összetett szempontoknak megfelelően is válogatták. A bevonásra vonatkozó törekvéseket mutatta, hogy 1956 után, a politikai rendőrség által összeállított koncepciók ellenére a korábbi politikai elit ellen igen korlátozott mértékben indultak eljárások. A potenciális együttműködők megnyerése mégsem ment könnyen, 1957-ben a kivárás volt a jellemző, aktív támogató tevékenységet csak a megtorlás lezárása után fejtettek ki. A hónapok múlásával a stabil nemzetközi és belpolitikai pozíciók megteremtése egyre jobban sürgette, hogy az MSZMP a nemzet vezető erejeként lépjen fel. A passzív ellenállás letörésére, kül- és belföldön intézkedések (bomlasztás,

lejárata) sorát tervezték, ebben a pártirányítás alatt működő állambiztonság döntő, de nem kizárólagos szerepet játszott.

Az együttműködés légkörének megteremtését illetően a Szovjetunióban zajló folyamatok több szempontból is meghatározónak bizonyultak. Az SZKP XXII. kongresszusán ismételten meghirdetett desztalinizáció megnyitotta az utat a békülékenyebb politika felé, míg a szovjet össznépi állam meghirdetett koncepciójának Magyarországon a szövetségi politika felelt meg. A társutasok folyamatos szerepeltetése a nyilvánosságban új politikai kultúra születéséhez járult hozzá.

A kapcsolatépítés formája a Hazafias Népfrent lett, amely a korszakban alakult ki, sajátos magyar politikai mozgalomként. A kollektivizálásban, a nemzetiségi politikában, a nemzetközi propagandában illetve a választások lebonyolításában játszott sikeres szerepe révén 1962-re eldőlt, hogy a hatalom birtokosai hosszú távon számítanak rá. A szervezetnek társadalmi kapcsolatépítést segítő funkciói Ortutay Gyula főtitkársága alatt alakultak ki. Ugyanakkor az intézményes csatornákon túl a hatalom megszilárdítását végső soron a személyre szabott megkeresések, kompromisszumok segítették elő.

1957 tavaszán, nyarán még csupán néhány bizonytalan emberrel sikerült tárgyalni az MSZMP vezetésének társadalmi kapcsolatai bővítéséről. Az 1957 őszén újjászervezet Hazafias Népfrent megteremtette az együttműködés kereteit, de a mozgalom szervezése csak lassan vezetett eredményre. Az 1958-as országgyűlési választások során országosan húsz, egykor más pártokban tevékenykedő politikus lett ismét parlamenti képviselő. A tanácsok tagjainak, majd a termelőszövetkezetek vezetőinek kiválasztásakor szintén számoltak a korábban tekintélyesnek számító, esetleg politikai szerepet is vállalt helybeliek felhasználásával. A hatalomba bevontak köre néhány év alatt stabilizálódott.

Az egykori politikai erők emléke utoljára 1962-63-ban jelent meg markánsan a közéletben. Ekkor 15 „társutast” választottak meg az országgyűlés tagjává. Az anti-elit integrációját jelezte, hogy az egykori politikusok közül többen nyilvánosan az MSZMP tagjai lettek. Ők mindvégig a kádári hatalomgyakorlás stabil szereplői maradtak. Közben folyamatosan kísérletek történtek újabb szövetségesek megnyerésére. A félezres nagyságrendű „koalíciós elitből” három tucatnyi kisgazda, öt tucatnyi parasztpárti képviselő mellett, néhány egykori polgári politikus is jelentős gazdasági, társadalmi funkciót szerzett az elkövetkező években.

A „szövetségi politika” jelszószerű meghirdetése 1961-ben, tételes kidolgozása, illetve magyarázata 1962-ben, jól mutatja ideológiai, külpolitikai korlátokkal számoló, rugalmassá váló belpolitikai praxist. A szövetségesnek megnyert egykori politikusok tevékenysége az MSZMP számára nem volt pótolhatatlan. A korábbi kudarcok, legfőképpen az 1956-os összeomlás tapasztalatai alapján az útitársak mégis a hatalomgyakorlás lényeges szereplőivé váltak. Kül- és belföldön ők lettek szocialista nemzeti egység reprezentánsai. Kifejezői és formálói lettek a szilárd hatalmat gyakorló, ezért háttérbe vonuló MSZMP és a magyar társadalom közti kiegyezés kialakulásának.

## **Theses: The alliance-policy of the Hungarian Socialist Workers Party (1956-1963)**

The Hungarian Socialist Workers Party (HSWP) was formed in the multi-party environment of 1956 as the successor of the Hungarian Working People's Party as well as the communist and workers movement. After a couple weeks of the Soviet intervention the newly reorganized political party was the only political force in Hungary. The party leaders restored the previous party-state system by annulling the former suppressive directives. At the same time, in the changing external and internal circumstances, the method of exercise of power changed significantly, which could be described with the word "kadarism" due to the influential role of the party's first secretary, János Kádár. The central theme of this approach was the "alliance-policy" which reflected the complex relationship with the non-communist world.

The efforts of the HSWP was decisively influenced by international politics (tendencies). After the soviet intervention in 1956, Hungary was in the focus of worldwide political attention, meanwhile its connection with the other socialist states also has changed. The period between 1956 and 1963 can be considered as the golden age of khrushchevism. The de-stalinization and international 'détente' affected the Hungarian interior politics as well and made the moderation of the class-struggle possible. The successes of modernization (first of all in space research) served as basis for self-confidence in socialist countries and stabilized the power of the ruling elite. Therefore the leaders of the HSWP in addition to the targeted retaliations also applied the internationalist techniques of neutralization.

Forming its "alliance-policy" Kadar's HSWP made use to a great degree of the experiences of former periods. The internationalist politics of the popular-front, the coalitional period between 1944 and 1949, and the reform era after 1953 all gave examples which after 1956, at the consolidation period, could be utilized. From the beginning the reorganized party made strong efforts to rebuild its social connections. The leadership of the HSWP attempted to illustrate its increasing influence by winning the support of respected non-communist public figures. These personal relationships were decisively dependent (vertical) connections, while at the same time disintegrating measures were introduced in order to tear/split up the interior

(horizontal) connections of the anti-elite. Creation of the dividing and dependent situations required complex political effort. To achieve their goals, the party leaders made use of personal appointments, complete toolset of propaganda, and measures of the secret service.

In their confidential analysis, the potential collaborators and the political situation were viewed on the basis of the period between 1944 and 1949 by the leaders of the HSWP. In the crisis of 1956 they tried to ease the social tensions with a return to “coalitional times.” In order to introduce the multi-party system they reorganized the party under a new name. However, the Marxists theory of society (the political typology of workers, peasants, and the intelligentsia, moreover the petit bourgeois) determined the communist leaders’ worldview.

After involving the other parties into decision making for a couple of days, they changed tactics and refused to work with them; instead they turned to the use of popular front techniques. After imprisoning and convicting the leaders of the revolution, the remaining potential collaborators had no alternative in the eye of the communists (for the communists). The HSWP used the former “fellow travelers” to show its ambitions for the whole society. Searching for suitable people, the non-communist politicians in the elections of 1949 and 1953 were taken into account. Their evaluations were based on their political activity in 1956 (and in some cases, on their self-criticism of their actions).

The aim of this recruitment was to aid the normalization of society and to create peace in the country. To demonstrate cooperation became especially important at the time of the retaliations. Officially, this period was called 'consolidation'. The rehabilitation of the economy, the settling of western relations and the stopping of emigrant intent, all required the deployment of the non-communist politicians. Mentally, to forget the revolution of 1956 and to accomplish the collectivization (the main purpose of the socialist modernization) also needed the appearance of the fellow-travelers. The cooperators were chosen according to these complex viewpoints. The actions of the secret service also showed the desire for recruitment. After 1956, despite the existing charge sheets, very few legal proceedings were started against the former elite. However, getting support among the potential collaborators was not easy. In 1957 the typical behaviour was “wait and see”, and the regime only gained active support after the end of the retaliations. Over the months the need to create stable international and national standings required the party to become the driving force of the nation. In order to break down the passive resistance a series of measures were planned both

home and abroad. In these (the party-led) secret service played decisive, but not exclusive role.

The atmosphere of cooperation was promoted by the interior processes of the Soviet Union in many ways. The de-Stalinization, reiterated (re-announced) by the 22nd party congress cleared the way for more peaceful politics. The concept of the all-people state was a model for the “alliance-policy” in Hungary. The public appearance of the fellow-travelers contributed to the development of a new political culture.

The Patriotic Popular Front (PPF) became the most important basis for the interpersonal connections. It evolved as a unique Hungarian movement. After its successful role in collectivization, ethnic policy, international propaganda and two elections (up to 1962) it became an essential instrument for the political leaders. The institutional connections of the PPF with Hungarian society were developed under the secretary general Gyula Ortutay. At the same time, besides the institutional channels, the party’s power was also strengthened by individual meetings and compromises.

The leaders of the HSWP managed to talk over widening its social relationships only with a few indecisive people in the summer of 1957. The re-organized PPF created the framework of cooperation, but the efforts showed only small gains. At the national election of 1957, twenty politicians, who were previously active in non-communist parties, became MP. Searching for members for city councils and leaders of co-operative farms, the communist leaders took into account the locally influential, and sometimes formerly politically active people, too. In a couple of years the circle of fellow-travelers involved in the power stabilized.

The memory of the ex-politicians appeared in the public life significantly in 1962-1963. At that time 15 fellow-travelers were elected as Members of the Parliament. The integration of the anti-elite was self-evident after some, former non-communist politicians also became the member of the HSWP. They remained stable figures in the kádárist regime. Meanwhile, the integration efforts continued to involve new alliances. From the 500-person “coalitional elite” of 1944-1949, three dozen former politicians of Small-holders Party, and five dozen politicians of the Peasants Party, and a few bourgeois politicians gained considerable economical and social functions in the next few years.



The announcement of the “alliance-policy” in 1961, and working out its thesis in 1962 clearly showed that, the policy of the HSWP, while taking into account the limits of the ideology and geopolitical realities, became more flexible. The allies of the party weren’t irreplaceable. But after the former failures, especially the collapse of communist power in 1956, the fellow travelers became nevertheless an important part of the regime. They represented at home and abroad the “socialist national unity”. They expressed and shaped the compromise between the HSWP (possessing stable power, therefore remaining in the background) and the Hungarian society.